

Мельник Оксана Ярославівна

к.ю.н., доцент кафедри цивільного, господарського та трудового права

Академії праці, соціальних відносин і туризму

ЩОДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Право на соціальний захист – це визнана Конституцією України [1], міжнародним співтовариством і гарантована державою можливість людини одержати соціальну допомогу та підтримку для задоволення фізіологічних, соціальних і духовних потреб в обсязі, необхідному для гідного життя. В умовах воєнного стану таке суб'єктивне право людини максимально актуалізується. Війна в Україні постає, як трагічний симптом процесу перебудови світового порядку. Адже із подій, що відбуваються, припускаємо, що певний період житимемо в атмосфері напруги, загроз і нестабільності. Оскільки соціальні ризики, що виникли під час воєнного стану мали раптовий характер, тому виявились величезним навантаженням на систему соціального захисту, що зумовлено великою кількістю внутрішньо переміщених осіб і відобразилось в усіх сферах життя, насамперед у соціальній. Такі особи потребують забезпечення своїх прав та свобод, і щонайперше — соціального захисту. За міжнародними експертними оцінками близько 7,7 мільйона людей стали внутрішньо переміщеними особами [2]. Цим зумовлено актуальність теми нашого дослідження.

Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеною особою (далі – ВПО) визнається громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи

техногенного характеру. Особа набуває правового статусу внутрішньо переміщеної особи через поставлення на облік в структурному підрозділі з питань соціального захисту населення районних, районних у місті Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах рад за місцем фактичного проживання в Україні, про що видається довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи

Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення, затверджені відповідною Резолюцією Комісії ООН з прав людини 1998 року, покладають на державну владу основний обов'язок і відповідальність за створення умов, а також за надання засобів, які дають змогу внутрішньо переміщеним особам добровільно, в безпечних умовах і з гідністю повернутися у свої будинки або місця постійного проживання, або ж добровільно переселитися в будь-яку іншу частину країни. Відповідні органи влади мають докладати зусиль для полегшення реінтеграції осіб, які повернулися або переселилися [3].

Необхідно акцентувати, що змістовний аспект практичних проблем соціального захисту ВПО знайшов закріплення у відповідних нормативно-правових актах. В Указі Президента України «Про Національну стратегію у сфері прав людини» від 24 березня 2021 року № 119/2021 [4] у розділі щодо захисту прав ВПО визначено реалізацію комплексних заходів щодо їх підтримки та соціальної адаптації. Також змістом цього Указу передбачаються наступні завдання: розробити та впровадити комплексні довгострокові рішення з урахуванням гендерного, вікового аспектів та можливості приймаючих територіальних громад для задоволення потреб внутрішньо переміщених осіб (житлові потреби, працевлаштування тощо); забезпечити здійснення соціальних та пенсійних виплат на підконтрольній Україні території; забезпечити можливість повноцінної участі внутрішньо переміщених осіб у вирішенні питань місцевого значення приймаючих територіальних громад. Положення Указу передбачає забезпечення доступу внутрішньо переміщених осіб до адміністративних, соціальних, освітніх та інших послуг.

Забезпечення комплексної системи соціального захисту ВПО, що перемістилися з регіонів, де проводяться активні бойові дії, після введення воєнного стану потребує системних рішень та ініціатив, які функціонуватимуть в довгостроковій перспективі і в постконфліктній Україні. З метою визначення правового статусу та забезпечення обліку осіб, які після введення воєнного стану перемістилися з регіонів, де проводяться активні бойові дії, урядом прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 № 269 «Про внесення змін до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи» [5]. У період дії воєнного стану, згідно Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» особам, які внаслідок війни перемістилися до інших регіонів, за їх бажанням надається довідка внутрішньо переміщеної особи та вноситься відповідна інформація до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб. Ця реєстрація, внутрішньо переміщеної особи, в першу чергу необхідна для своєчасної соціальної виплати громадянам, через готівкові розрахунки. Ці кроки Урядом здійснені зокрема для: своєчасної виплати пенсій, пільг, субсидій та державних соціальних допомог всім отримувачам; продовження строків виплат всіх раніше призначених допомог на час дії воєнного стану без звернення людини; впровадження спеціальних механізмів виплати пенсій та допомог тим, хто отримував їх за місцем проживання, але змінив його через бойові дії, тощо. Важливі завдання в соціальній адаптації ВПО має виконувати Національна соціальна сервісна служба України. Згідно з Положенням про Національну соціальну сервісну службу України, затвердженим Кабінетом Міністрів України № 783 від 26 серпня 2020 р. [6], Національна соціальна сервісна служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики і який реалізує державну політику у сфері соціального захисту населення, захисту прав дітей, здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної

підтримки та за дотриманням прав дітей. Серед основних завдань Національної соціальної сервісної служби України та реалізації нею державної політики в змістовному значенні питання, що нами досліджується, слід виділити такі: надання соціальних послуг та провадження соціальної роботи; соціальної підтримки сім'ї, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів праці, ветеранів військової служби; соціального захисту ветеранів війни, осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» в частині організації виплати їм разової грошової допомоги, соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються, осіб, звільнених з військової служби; волонтерської діяльності; здійснення державного контролю: за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки (державна допомога, пільги, житлові субсидії та інші виплати, що здійснюються за рахунок коштів державного бюджету, соціальні послуги). Першочергові завдання для ВПО спрямовані на допомогу особам і сім'ям у зміцненні або відновленні їх здатності функціонувати в суспільстві (новій територіальній громаді) і розвивати свою життєдіяльність.

Вищенаведене конкретизує інституційний аспект, пов'язаний із визначенням відповідальних державних установ для здійснення соціального захисту ВПО. До таких установ відносяться: Міністерство соціальної політики, установи та організації, що належать до сфери управління Мінсоцполітики, Національна соціальна сервісна служба України, Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування України, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування. На нашу думку є гостра потреба у співпраці державних установ з недержавними позабюджетними організаціями. Тому у рамках реалізації завдань соціального захисту ВПО, державні органи виконавчої влади повинні і надалі тісно співпрацювати з неурядовими організаціями. Громадські організації територіальних громад, що приймають ВПО, мають створювати пропозиції для їхніх потреб — від проведення консультацій спеціалістів-юристів, консультування з питань

кар'єри, соціального захисту, проведення професійних курсів, надання матеріальної чи фінансової допомоги до задіяння соціальних працівників-волонтерів для проведення соціальної роботи

Отже, соціальний захист ВПО під час війни є багатограним процесом і завдяки своїм різноманітним організаційно-правовим формам має забезпечити реальну турботу держави внутрішньо переміщеним особам та спрямовуватись на солідарність суспільства в цілому, у період воєнного стану.

Джерела:

1. Конституція України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр - Text>
2. Через війну в Україні близько 5 мільйонів переселенців втратили роботу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3586199-cerez-vijnu-v-ukraini-blizko-5-miljoniv-pereselenciv-vtratili-robotu.html>
3. Резолюція ООН з прав людини. URL: <http://unhcr.org.ua/attachments/article/244/UN%20Guiding%20Principles%20on%20Internal%20Displacement.pdf>
4. Про Національну стратегію у сфері прав людини: указ Президента України//База даних «Законодавство України» ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>
5. Про внесення змін до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи: постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 № 269 // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/269-2022-%D0%BF#Text>
6. Положення про Національну соціальну сервісну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2020 року № 783 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-п - Text>